TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Türkiye'de İslami İlimler:
Fıkıh
Osmanlı Dönemi I

ISSN 1303-9369

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Cilt: 11 • Sayı: 22 • 2013 • Yılda iki defa yayınlanır

Sahibi Bilim ve Sanat Vakfı **Yazı İşleri Müdürü** Salih Pulcu **Editör** Yunus Uğur **ISSN 1303-9369**

Yayın Kurulu

Şevket K. Akar, Yusuf Ziya Altıntaş, Nurullah Ardıç, Serhat Aslaner, Yücel Bulut, Ebubekir Ceylan, Coşkun Çakır, F. Samime İnceoğlu, Abdulhamit Kırmızı, Mustafa Özel, Yunus Uğur, Ali Adem Yörük

Danışma Kurulu

Engin Deniz Akarlı, *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Gökhan Çetinsaya, *T. C. Başbakanlık*
Mehmet Genç, *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Tevfik Güran, *İstanbul Üniversitesi*
Mehmet İpşirli, *Medipol Üniversitesi*
Cemal Kafadar, *Harvard Üniversitesi, ABD*
Mustafa Kara, *Uludağ Üniversitesi*
Kemal Karpat, *Wisconsin Üniversitesi, ABD*
Sabri Orman, *T. C. Merkez Bankası*
Ali Birinci, *Polis Akademisi (Emekli)*
İhsan Fazlıoğlu, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*

Türkçe Redaksiyon Ahmet Özer
İngilizce Redaksiyon Ayşe Tek Başaran
Adres Vefa Cad. No. 48 34134 Vefa İstanbul **Tel** 0212. 528 22 22 pbx **Faks** 0212. 513 32 20
e-mail talid@bisav.org.tr **internet** www.talid.org
Basım Yılı 2017
Grafik Tasarım: Salih Pulcu **Tasarım Uygulama:** Nurgül Orhan, Zeyd Karaaslan
Baskı-Cilt Şenyıldız Matbaacılık Gümüşsuyu Cad. No: 3 Kat: 2 Topkapı-İstanbul
Sertifika No: 11964 Tel: 0 212 483 47 91

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi uluslararası hakemli bir dergidir. MLA International Bibliography, Index Islamicus, EBSCO Publishing, Turkologischer Anzeiger ve ASOS Index gibi indekslerce taranmaktadır.
Dergiye gönderilen yazılar hakemler tarafından değerlendirilir. Dergide yer alan yazılardan yazarları sorumludur. Dergiye gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez.

@ Yayımlanan çalışmaların bütün hakları *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*'ne aittir. Kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

Cilt 11 | Sayı 22 | 2013

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Türkiye'de İslami İlimler:
Fıkıh
Osmanlı Dönemi I
SAYISI

Sunuş *5-8*

Osmanlı Fetvâsında "Muteber Kaynak" ve "Müftâ Bih Mesele" Problemi *9-78*
Pehlul DÜZENLİ

Osmanlı Fetvası Üzerine *79-125*
Süleyman KAYA

İngilizce Literatürde Osmanlı Dönemi Fetva Çalışmaları *127-145*
İsmail CEBECİ

Üç Ferâiz Metni Çerçevesinde Gelişen Müteahhirîn Dönemi Ferâiz Literatürü *147-192*
Abdurrahman YAZICI

Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları *193-229*
Fatih BOZKURT

Hayrettin Karaman ile Türkiye'de Fıkıh Çalışmaları Üzerine *231-237*

Osmanlı Erken Klasik Döneminde Telif Edilen
Fıkıh Usûlü Eserlerinde Makâsıdu'ş-şerî'a *239-254*
Abdurrahman HAÇKALI

Molla Fenârî: İlmî Kişiliği, Fıkıhla İlgili Eserleri ve Osmanlı Fıkıh Tarihindeki Yeri *255-284*
İlyas YILDIRIM

Molla Hüsrev'in Şerhu Usûli'l-Pezdevî Eseri Üzerine Bazı Değerlendirmeler *285-304*
Abdurrahim KOZALI

Usûl Yazım Yöntemi Açısından Hicrî VIII.-X. Asra Ait Zeydî ve Hanefî Literatürü *305-339*
Fatih YÜCEL

Çağdaş Arapça Literatürde Osmanlı Dönemi İslâmî İlimler ve Ulemâ *341-386*
Hatice BOYNUKALIN ŞENKARDEŞLER

EK: Ulusal ve Uluslararası Dergilerde Türkiye Araştırmaları Temmuz 2013-Aralık 2013 *387-426*

Sunuş

Türkiye'de İslami İlimler üst başlığıyla bu alanda yapılan çalışmaların hâsılasını ortaya koymayı hedefleyen serimize *Fıkıh* sayıları ile devam ediyoruz. Evvela *Tefsir ve Kur'an İlimleri*'ni iki cilt halinde, ardından *Hadis* konulu sayıyı tek cilt halinde yayınlamıştık. Şimdi ise bu geniş alanın diğer önemli bir ayağı olan *Fıkıh* sayıları ile karşınızdayız. *Fıkıh* sayılarını *Osmanlı Dönemi I, Osmanlı Dönemi II, Cumhuriyet Dönemi I* ve *Cumhuriyet Dönemi II* olmak üzere dört cilt halinde hazırladık. Serinin devamını, hâlihazırda çalışmaları sürdürülen ve yine *Türkiye'de İslami İlimler* üst başlığıyla yayınlanacak olan *Kelam* ve *Tasavvuf* başlıklı sayılar oluşturacak. Bu seride Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde yapılan İslami İlimler çalışmalarının bir envanterinin çıkarılması, bu alanı genel olarak tanımlayabilmek için mevcut çalışmaların değerlendirilmesi, henüz araştırmacıların yeteri kadar ilgisini çekmemiş kaynak ve temaların gündeme getirilmesi ve bu alana katkıda bulunmuş belli başlı kurumsal ve kişisel gayretlerin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

TALİD'in 2005 yılında neşredilen *Türk Hukuk Tarihi* (c. 3, sy. 5) sayısında ağırlıklı olarak Osmanlı hukukunun resmî kaynaklarını teşkil eden literatür işlenmiş; hukuk ve fıkıh tarihi yazımına dair üç makalenin yanısıra Divân-ı Hümâyun kayıtlarının ana defter serileri, klasik dönemdeki kanunnameler, Tanzimat sonrası kanunlaştırma ve kanunnameler (kanunlar, Mecelle, Arazi kanunnamesi), şer'î mahkeme sicilleri ve sakk mecmuaları tanıtılmıştı. Ayrıca fetva literatürü ve başlangıçtan 1600 yılına kadar olan fürû-i fıkıh kitapları literatürü işlendiği gibi, tematik olarak da Osmanlı'da vakıf, ceza hukuku, zimmiler ve kadın konulu çalışmalar yer almıştı. Kurum tanıtımı türünde ise mahkemelere ve merkezî meclislere dair literatür değerlendirilmişti. Elinizdeki sayılarda ise müftî ve müderrislerin müktesebatının temelini oluşturan fıkıh literatürüne ağırlık verilmeye çalışıldı.

Fıkıh sayılarının Osmanlı dönemine dair ilk iki cildinde yer alan makalelerin bir kısmı doğrudan yazma eser kütüphanelerinde yapılan araştırmalara,

Osmanlı dönemine ait yazma veya matbu şekildeki klasik kaynaklar üzerinde yapılan çalışmalara dayanmaktadır. Kanaatimizce bu çalışmalar, Osmanlı hukuku araştırmalarına dair genel haritanın çıkarılması yolunda büyük bir katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte Osmanlı hukukuna dair henüz tam bir envanterin bile çıkarılamadığını belirtmek gerekir. *Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh* sayılarının Osmanlı dönemi fıkıh/hukuk araştırmalarıyla ilgili ortaya koyduğu bir husus varsa o da, araştırma sayısının son on yıldaki artışına rağmen Türkiye'de Osmanlı hukuku çalışmalarının henüz başlarda olduğu, şimdiye kadar yapılan çalışmaların planlı bir araştırmadan ziyade tesadüfî olarak ilerlediği ve çoğu kere şahsi ilgi ve gayretlere dayandığıdır.

Elinizdeki *Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh - Osmanlı Dönemi I* sayısının ilk makalesi, Pehlul Düzenli'nin "Osmanlı Fetvâsında 'Muteber Kaynak' ve 'Müftâ Bih Mesele' Problemi" başlıklı yazısıdır. Düzenli, yazısında altı asır boyunca onlarca kültür ve medeniyetin iç içe yaşadığı Osmanlı coğrafyasındaki zengin fıkıh birikiminin nasıl yorumlandığı, değerlendirildiği, muteber ve müftâ bih görüşlerin diğerinden nasıl ayıklandığı, hangi kaynakların esas alındığı, fakihlerin hangi ölçülere göre değerlendirilip derecelendirildiği gibi konularda tespitlerde bulundu. Konu ile ilgili teorik çalışmalar hakkında özet bilgiler sunan Düzenli, belirli dönem ve alanlardan seçilen fetvâ mecmûaları üzerinden istatikî inceleme yaparak bu teorik çalışmaların pratiğe nasıl yansıdığını değerlendirdi. Süleyman Kaya "Osmanlı Fetvası Üzerine" başlıklı yazısında Osmanlı tarihi araştırmaları için önemli birer kaynak olan Osmanlı müftîlerine ait fetvalar üzerine yapılan kitap, tez, makale ve tebliğ türünden çalışmaları tanıttı. Ayrıca yine Osmanlı fetvası üzerine literatürdeki sorunlar, yapılabilecek çalışmalar ve bu türden çalışmalarda karşılaşılabilecek muhtemel problemlere dair bilgiler sundu. İsmail Cebeci, İngilizce literatürde Osmanlı dönemi fetvalarına ilişkin olarak yapılan çalışmaları değerlendirerek bu alandaki temel yaklaşımları ortaya koyduğu "İngilizce Literatürde Osmanlı Dönemi Fetva Çalışmaları" başlıklı makalesinde, literatürdeki temel bakış açıları, yöntemler ve fetvanın -devlet, mezhep ve coğrafya gibi- kavramlarla ilişkisine yönelik dikkat çekilen noktaları ele aldı. "Üç Ferâiz Metni Çerçevesinde Gelişen Müteahhirîn Dönemi Ferâiz Literatürü" başlıklı makalesinde Abdurrahman Yazıcı, miras/ferâiz ilminde üç ayrı mezhepte meşhur üç temel metin ile bu metinler etrafında oluşan şerh, haşiye, manzum, muhtasar vb. eserler çerçevesinde Osmanlı ferâiz literatürünün de içinde yer aldığı müteahhirîn dönemi literatürünü genel hatlarıyla inceledi. Fatih Bozkurt'un Osmanlı miras hukuku uygulamasına dair en önemli kaynaklar olan tereke defterleri hakkında yazdığı "Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları" başlıklı çalışması, öncelikle tereke defterlerini özellikleri, muhtevası, sınırları ve kavramlarıyla tarihî birer kaynak olarak inceliyor. Ardından ise ortaya çıkışından itibaren tereke defterleri üzerine çalışmaların seyrini, gelişimini, ele alınan konuları, takip edilen yöntem ve yaklaşımları ele

alıyor. "Osmanlı Erken Klasik Döneminde Telif Edilen Fıkıh Usûlü Eserlerinde Makâsıdu'ş-şerî'a" başlıklı makalesinde Abdurrahman Haçkalı, hepsi XV. yüzyılda telif edilen ve Osmanlı âlimlerinin ilk usûl çalışmaları arasında yer alan Molla Fenârî'nin *Fusûlü'l-bedâyi'*; Molla Hüsrev'in *Mirkatü'l-vüsûl ilâ ilmi'l-usûl* ve onun şerhi *Mir'âtu'l-usûl*; Kirmastî'nin *el-Veciz fî usûli'l-fıkh*, *Zübdetu'l-vusûl ilâ umdeti'l-usûl* ve *Usûlu'l-ahkâm* adlı fıkıh usulü eserlerinde makâsıdu'ş'şerî'a konusunu irdelemektedir.

İlyas Yıldırım, Osmanlı Devleti'nin ilk şeyhülislamı kabul edilen Molla Fenârî'nin Osmanlı fıkıh tarihindeki yerini ve onun fıkıh eserlerini konu edindiği "Molla Fenârî: İlmî Kişiliği, Fıkıhla İlgili Eserleri ve Osmanlı Fıkıh Tarihindeki Yeri" başlıklı yazısında, Fenârî'nin fıkıh ilmiyle ilgili eserlerini; yazma nüshaları ve bunlar üzerine yapılan ikincil çalışmalarla birlikte tanıttı. Abdurrahim Kozalı ise "Molla Hüsrev'in Şerhu Usûli'l-Pezdevî Eseri Üzerine Bazı Değerlendirmeler" başlıklı yazısında Osmanlı döneminin en önemli hukuk bilginlerinden Molla Hüsrev'in, Hanefî fıkıh usûlü geleneğinin, gerek içerik gerekse sistematik bakımdan en etkili standart metinlerinden olan, ömrünün sonlarında yazmaya başladığı, ancak yarım kalan kapsamlı şerhine; *Usûlü'l-Pezdevî*'sine dair bir değerlendirme yaptı. "Usûl Yazım Yöntemi Açısından Hicrî VIII.-X. Asra Ait Zeydî ve Hanefî Literatürü" başlıklı çalışmasında Fatih Yücel, müteahhirîn dönemi usûl eserleri üzerinden Zeydî ve Hanefî fıkıh usûlü eserleri arasında fürû-ı fıkıhta ileri sürüldüğü gibi bir benzerlik ve yakınlık bulunup bulunmadığını incelemekte ve literatürü mukayeseli olarak değerlendirirken, usûl eserlerinin tertibi/sistematiği, usul muhtevasına dâhil edilen ve edilmeyen konular, kullanılan kavramlar, fürû-i fıkhın esas alınıp alınmaması, mantık ve kelâm verilerinin kullanılıp kullanılmaması gibi ölçütleri dikkate almaktadır. *Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh – Osmanlı Dönemi I* sayısının "Çağdaş Arapça Literatürde Osmanlı Dönemi İslâmî İlimler ve Ulemâ" başlıklı son makalesinde Hatice Boynukalın Şenkardeşler, 1900 yılı sonrasında Arap dünyasında, -fıkıhla sınırlamaksızın- genel olarak İslami ilimler kapsamındaki Osmanlı dönemi literatürü ve Osmanlı ulemâsı üzerine yapılan çalışmaları incelemektedir.

Türkiye'deki Fıkıh çalışmalarını konu edinen bu sayıların söyleşileri Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Prof. Dr. M. Akif Aydın, Dr. Ali Bardakoğlu, Prof. Dr. İbrahim Çalışkan, Prof. Dr. Orhan Çeker ve Prof. Dr. Hamdi Döndüren gibi sahanın öncü isimleriyle gerçekleştirildi. Söyleşilerde değerli hocalarımızın akademik çalışmalarının seyrini, Türkiye'deki ve dünyadaki fıkıh çalışmaları üzerine düşüncelerini, kazanımlar, sorunlar ve öneriler çerçevesinde bugünkü ve gelecekteki fıkıh çalışmalarının gidişatı üzerine görüşlerini bulacaksınız. Elinizdeki *Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh – Osmanlı Dönemi I* sayısında Prof. Dr. Hayrettin Karaman ile yapılan söyleşiyi okuyabilirsiniz.

Derginin son kısmında ise Türkiye araştırmaları üzerine Temmuz 2013 - Aralık 2013 tarihleri arasında yayınlanan dergi ve makalelerin içeriklerini toplu halde görebileceğiniz bir ek bulacaksınız.

Fıkıh sayılarının Osmanlı dönemiyle ilgili ilk iki cildinde çeşitli nedenlerden ötürü yer verilemeyen, bununla beraber fıkıh literatürü çerçevesinde zikredilmesi gereken bazı alanlar ve türler de bulunmaktadır. Sayının planlama aşamasında gündeme alınmış olmakla birlikte yazıları muhtelif sebeplerle temin edilemeyen bu türden başlıklar arasında özellikle Osmanlı fürû ve usul literatürüne dair genel çalışmalar bulunmaktadır. Bunun sebeplerinden biri, henüz bu alanda envanter çıkarılması düzeyinde bile ciddi araştırma eksikliğinin bulunmasıysa, bir diğeri bu tür çalışmaların Türkiye'de ancak son yıllarda ilgi görmeye başlamış ve hala araştırma yöntemi ve üslûbuna dair yeterli sayıda öncü örneklerin ortaya çıkmamış olmasıdır. Türkiye'deki yazma eserlerin kataloglama ve dijitalleştirilmesinde arzu edilen gelişmelerin ancak son yıllarda başlamasının da bunda etkili olduğunu unutmamak gerekir. Osmanlı fürû ve usûl literatürüne dair genel makalelerin yokluğu yanısıra önemli eserler veren fakihlere, şerh ve haşiye gelenekleri oluşturan eserlere, önemli tartışma konularına ve fakihlerin gündemine dair çalışmalar da yapılamamıştır. Osmanlı'dan günümüze fıkıh eğitimi, yani müderrislerin, kâdıların ve müftîlerin nasıl ve hangi süreçlerden geçerek yetiştiği konusunda da bir yazı bulunmamaktadır. Dolayısıyla *fıkıh* sayılarının Osmanlı dönemiyle ilgili olan ciltlerinin, Türk akademyasında şimdiye değin yapılanlar kadar yapılamayanlar yahut yapılmamış olanlar hakkında da fikir vermesi ve bundan sonraki araştırmaların, alanı kapsamak üzere daha yoğun ve planlı olarak gerçekleştirilmesine katkıda bulunması umulmaktadır.

Bu sayının çıkmasını sağlayan yazarlara, hakemlere, ajans görevlilerine, yayın ve danışma kuruluna teşekkürlerimizi sunuyoruz. Fıkıh sayılarının hazırlanmasında baştan sona gösterdiği gayretten ötürü sayı editörü Doç. Dr. Tuncay Başoğlu'na bilhassa teşekkür ederiz.

Türkiye'de İslami İlimler serisinin *Fıkıh - Osmanlı Dönemi II* sayısında görüşmek üzere…

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Türkiye'de İslami İlimler:
Fıkıh
Osmanlı Dönemi II

ISSN 1303-9369

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Cilt: 12 • Sayı: 23 • 2014 • Yılda iki defa yayınlanır

Sahibi Bilim ve Sanat Vakfı **Yazı İşleri Müdürü** Salih Pulcu **Editör** Yunus Uğur **ISSN 1303-9369**

Yayın Kurulu

Şevket K. Akar, Yusuf Ziya Altıntaş, Nurullah Ardıç, Serhat Aslaner, Yücel Bulut, Ebubekir Ceylan, Coşkun Çakır, F. Samime İnceoğlu, Abdulhamit Kırmızı, Mustafa Özel, Yunus Uğur, Ali Adem Yörük

Danışma Kurulu

Engin Deniz Akarlı, *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Gökhan Çetinsaya, *T. C. Başbakanlık*
Mehmet Genç, *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Tevfik Güran, *İstanbul Üniversitesi*
Mehmet İpşirli, *Medipol Üniversitesi*
Cemal Kafadar, *Harvard Üniversitesi, ABD*
Mustafa Kara, *Uludağ Üniversitesi*
Kemal Karpat, *Wisconsin Üniversitesi, ABD*
Sabri Orman, *T. C. Merkez Bankası*
Ali Birinci, *Polis Akademisi (Emekli)*
İhsan Fazlıoğlu, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*

Türkçe Redaksiyon Ahmet Özer
İngilizce Redaksiyon Ayşe Tek Başaran
Adres Vefa Cad. No. 48 34134 Vefa İstanbul **Tel** 0212. 528 22 22 pbx **Faks** 0212. 513 32 20
e-mail talid@bisav.org.tr **internet** www.talid.org
Basım Yılı 2017
Grafik Tasarım: Salih Pulcu **Tasarım Uygulama:** Nurgül Orhan, Zeyd Karaaslan
Baskı-Cilt Şenyıldız Matbaacılık Gümüşsuyu Cad. No: 3 Kat: 2 Topkapı-İstanbul
Sertifika No: 11964 Tel: 0 212 483 47 91

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi uluslararası hakemli bir dergidir. MLA International Bibliography, Index Islamicus, EBSCO Publishing, Turkologischer Anzeiger ve ASOS Index gibi indekslerce taranmaktadır.
Dergiye gönderilen yazılar hakemler tarafından değerlendirilir. Dergide yer alan yazılardan yazarları sorumludur. Dergiye gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez.

@ Yayımlanan çalışmaların bütün hakları *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*'ne aittir. Kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

Cilt 12 | Sayı 23 | 2014

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Türkiye'de İslami İlimler:
Fıkıh
Osmanlı Dönemi II
SAYISI

Sunuş *5-8*

Son Dönem Osmanlı Düşüncesinde Fıkıh Alanındaki Tartışma ve Yaklaşımlar *9-31*
Kaşif Hamdi OKUR

Klasik Osmanlı Hukukundaki Şer´-Örf Ayrımına Dair Modern Tartışmalar *33-48*
Muharrem MİDİLLİ

Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümeler *49-166*
Sadık YAZAR

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İlmihal Literatürü (1839-1922) *167-211*
Osman GÜMAN

Mehmet Akif Aydın ile Türkiye'de Fıkıh ve Hukuk Üzerine *213-221*

Molla Hüsrev'in **Dürerü'l-Hükkâm'***ı Etrafında Oluşan Literatür* *223-277*
Orhan ENÇAKAR

Bir Hanefî Klasiği: Mergînânî'nin **el-Hidâye'***si ve Üzerine Yapılan Çalışmalar* *279-321*
Murat ŞİMŞEK

Osmanlı'da Fıkıh Risâleleri Literatürü:
Âlim Muhammed b. Hamza'nın Fıkıh Risâleleri *323-360*
Recep CİCİ

Bir Osmanlı Fakîhinin Gözüyle Osmanlı Fukahâsı: Kefevî'nin **Ketâib'***i Üzerine Bir Değerlendirme* *361-377*
Kaşif Hamdi OKUR

Şeyhülislamlık Kurumunun Tarihçesi, Kaynaklar ve İlgili Literatür *379-417*
İlhami YURDAKUL - Bilgin AYDIN

EK: Ulusal ve Uluslararası Dergilerde Türkiye Araştırmaları
Ocak 2014-Haziran 2014 *419-460*

Sunuş

Türkiye'de İslami İlimler üst başlığıyla bu alanda yapılan çalışmaların hâsılasını ortaya koymayı hedefleyen serimize *Fıkıh* sayıları ile devam ediyoruz. Evvela *Tefsir ve Kur'an İlimleri*'ni iki cilt halinde, ardından *Hadis* konulu sayıyı tek cilt halinde yayınlamıştık. Şimdi ise bu geniş alanın diğer önemli bir ayağı olan *Fıkıh* sayıları ile karşınızdayız. *Fıkıh* sayılarını *Osmanlı Dönemi I, Osmanlı Dönemi II, Cumhuriyet Dönemi I* ve *Cumhuriyet Dönemi II* olmak üzere dört cilt halinde hazırladık. Serinin devamını, hâlihazırda çalışmaları sürdürülen ve yine *Türkiye'de İslami İlimler* üst başlığıyla yayınlanacak olan *Kelam* ve *Tasavvuf* başlıklı sayılar oluşturacak. Bu seride Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde yapılan İslami İlimler çalışmalarının bir envanterinin çıkarılması, bu alanı genel olarak tanımlayabilmek için mevcut çalışmaların değerlendirilmesi, henüz araştırmacıların yeteri kadar ilgisini çekmemiş kaynak ve temaların gündeme getirilmesi ve bu alana katkıda bulunmuş belli başlı kurumsal ve kişisel gayretlerin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

TALİD'in 2005 yılında neşredilen *Türk Hukuk Tarihi* (c. 3, sy. 5)sayısında ağırlıklı olarak Osmanlı hukukunun resmî kaynaklarını teşkil eden literatür işlenmiş; hukuk ve fıkıh tarihi yazımına dair üç makalenin yanısıra Divân-ı Hümâyun kayıtlarının ana defter serileri, klasik dönemdeki kanunnameler, Tanzimat sonrası kanunlaştırma ve kanunnameler (kanunlar, Mecelle, Arazi kanunnamesi), şer'î mahkeme sicilleri ve sakk mecmuaları tanıtılmıştı. Ayrıca fetva literatürü ve başlangıçtan 1600 yılına kadar olan fürû-i fıkıh kitapları literatürü işlendiği gibi, tematik olarak da Osmanlı'da vakıf, ceza hukuku, zimmiler ve kadın konulu çalışmalar yer almıştı. Kurum tanıtımı türünde ise mahkemelere ve merkezî meclislere dair literatür değerlendirilmişti. Elinizdeki sayılarda ise müftî ve müderrislerin müktesebatının temelini oluşturan fıkıh literatürüne ağırlık verilmeye çalışıldı.

Fıkıh sayılarının Osmanlı dönemine dair ilk iki cildinde yer alan makalelerin bir kısmı doğrudan yazma eser kütüphanelerinde yapılan araştırmalara, Osmanlı

dönemine ait yazma veya matbu şekildeki klasik kaynaklar üzerinde yapılan çalışmalara dayanmaktadır. Kanaatimizce bu çalışmalar, Osmanlı hukuku araştırmalarına dair genel haritanın çıkarılması yolunda büyük bir katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte Osmanlı hukukuna dair henüz tam bir envanterin bile çıkarılamadığını belirtmek gerekir. *Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh* sayılarının Osmanlı dönemi fıkıh/hukuk araştırmalarıyla ilgili ortaya koyduğu bir husus varsa o da, araştırma sayısının son on yıldaki artışına rağmen Türkiye'de Osmanlı hukuku çalışmalarının henüz başlarda olduğu, şimdiye kadar yapılan çalışmaların planlı bir araştırmadan ziyade tesadüfî olarak ilerlediği ve çoğu kere şahsi ilgi ve gayretlere dayandığıdır.

Elinizdeki *Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh – Osmanlı Dönemi II* sayısının ilk makalesini, "Son Dönem Osmanlı Düşüncesinde Fıkıh Alanındaki Tartışma ve Yaklaşımlar" başlığıyla Kaşif Hamdi Okur tarafından kaleme alındı. Okur, Fıkıh ilminin önemli bir kavşak noktasını teşkil eden klasik dönemden modern döneme geçiş süreci ve son dönem Osmanlı düşüncesinde hayatın akışına yetişebilmek ve ihtiyaçlara cevap verebilmek düşüncesiyle usûl ve furû sahasında yaşanan tartışmaları ve aynı zamanda günümüz fıkıhçıları için de yol gösterici nitelikte olan yaklaşımları inceledi. Muharrem Midilli "Klasik Osmanlı Hukukundaki Şer´-Örf Ayrımına Dair Modern Tartışmalar" başlıklı makalesinde modern dönemde hukuk alanındaki sekülerleşmeyi tarihî bir zemine dayandırmak üzere başlatılan bir tartışmayı ele almaktadır. Makale, tartışmalarda İslam hukukunun anlaşılma biçiminin tayin edici bir rol oynadığını vurgulayarak, Osmanlı hukuk sistemindeki Şer´î hukuk-örfî hukuk, şeriat-kanun vb. şekillerde de ifade edilen ayrıma dair şimdiye kadar yerli ve yabancı tarihçilerden ilahiyatçılara, sosyologlardan antropologlara uzanan geniş bir kesimin dahil olduğu tartışmaları incelemektedir. Osmanlı döneminde üretilmiş Türkçe fıkıh literatürünün ortaya çıkarılmasına dair çalışmaların yetersizliğinden hareketle hazırladığı "Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümeler" başlıklı makalesinde Sadık Yazar, Osmanlı dönemindeki fıkıh tercümelerine dair yapılan sınırlı sayıdaki araştırmalar hakkında yaptığı değerlendirmelerin ardından XIII. yüzyılın sonundan başlayarak XIX. yüzyılın başlarına kadarki uzun süreçte Batı Türkçesi ile üretilmiş ikiyüz civarındaki fıkıh tercümesini tanıttığı bir bibliyografya vermekte ve tercümeler hakkında genel bir değerlendirmede bulunmaktadır. Tamamen kütüphanelerdeki yazma eserlerin taranmasına dayalı bu çalışma, fıkıhla ilgili Türkçe'ye tercüme edilmiş eserleri ilk defa bu kuşatıcılıkta ele alması bakımından büyük önem arzetmektedir. Çalışma Türkçe telif edilmiş eserleri dışarıda bırakmakla birlikte Osmanlı klasik döneminde Türkçe fıkıh eserlerinin ağırlıklı olarak tercüme esaslı telif veya şerhli tercüme kabilinden oluşu dikkate alındığında, alana ciddi bir katkı sağlamaktadır. Osman Güman'ın "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İlmihal Literatürü (1839-1922)" başlıklı makalesi de, Tanzimat döneminden itibaren yepyeni bir evreye giren ilmihal yazımının boyutlarını ilk defa bu kapsamda ortaya koymaktadır. Tanzimat

Fermanı'nın ilanından Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar olan yaklaşık seksen yıllık süreçte özellikle yeni kurulan eğitim sisteminin ihtiyaçlarını karşılamak üzere ilmihal yazımının muazzam bir şekilde artış gösterdiğini tespit etmekte ve telif edilen ikiyüz civarındaki ilmihali, öğrenci ilmihalleri, halk ilmihalleri ve dar kapsamlı ilmihaller gibi farklı kategorilerde ele almaktadır. OrhanEnçakar "Molla Hüsrev'in *Dürerü'l-Hükkâm*'ı Etrafında Oluşan Literatür" başlıklı yazısında, telif edildiği IX/XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde eğitim ve yargı alanında önemli bir yer tutan Molla Hüsrev'in eseri etrafında oluşan şerh ve hâşiye geleneğini incelemektedir. Çalışmada çoğu Osmanlı ilmiye sınıfı mensubu müderris ve kadılar tarafından şerh, hâşiye, ta'lîk, ihtisar, reddiye, nazım ve tercüme tarzında kaleme alınmış yüz civarındaki eser tanıtılmıştır. Kütüphanelerdeki yazma eserler üzerinden yürütülen çalışma, daha önce herhangi bir kitabiyat eserinde adı geçmeyen, ancak kütüphanelerde mevcut olan çok sayıda eseri de tespit etmekte ve bundan sonra *Dürer* etrafında oluşan literatür hakkında yapılacak çalışmalara iyi bir başlangıç sunmaktadır. "Bir Hanefî Klasiği: Mergînânî'nin *el-Hidâye*'si ve Üzerine Yapılan Çalışmalar" başlıklı yazısında Murat Şimşek, Hanefî füru fıkıh literatürünün temsil gücü en yüksek metinlerinden biri olan *el-Hidâye*'yi ve onun etrafında oluşan literatürü tanıtmaktadır. Orta Asya Hanefi fıkıh geleneği içinde yetişen önemli bir fakih olan Mergînânî'nin eserini yazdığı tarihten bugüne eser üzerine kaleme alınmış şerh, hâşiye, ihtisar, ta'lîk, zevâid, hadislerinin tahrici ve tercüme gibi türlerde -bir kısmı günümüze ulaşmayan- çalışmaları ve ayrıca yakın dönemde *el-Hidâye* üzerine yapılan telif ve tercüme şeklinde çalışmaları değerlendirmektedir. Recep Cici "Osmanlı'da Fıkıh Risâleleri Literatürü: Âlim Muhammed b. Hamza'nın Fıkıh Risâleleri" başlıklı yazısında XVII. yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII. yüzyılın başlarında yaşamış bir fıkıh âlimi ve taşra müftüsü olan Âlim Muhammed b. Hamza el-Aydınî'nin fıkıh risâlelerini konularına göre gruplandırıp kaynakları, şekil ve muhtevası açısından özelliklerini dikkate alarak inceledi ve değerlendirdi. "Bir Osmanlı Fakîhinin Gözüyle Osmanlı Fukahâsı: Kefevî'nin *Ketâib*'i Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı yazısında Kaşif Hamdi Okur, bir Osmanlı ilim adamı ve bürokratı olan Mahmud b. Süleyman el-Kefevî ve *Ketâibu a'lâmi'l-ahyâr* adlı eserinin tanıtımını yaparken, Kefevî'nin gözüyle Osmanlı fakihlerinin Hanefî fukahâ hiyerarşisi içerisindeki yeri ve dönemin fıkhî tartışmaları hakkında değerlendirmelerde bulundu. İlhami Yurdakul ve Bilgin Aydın "Şeyhülislamlık Kurumunun Tarihçesi, Kaynaklar ve İlgili Literatür" başlıklı yazılarında şeyhülislamlık kurumunun tesisi ve gelişim tarihine dair değerlendirmeler yaptıktan sonra bu kuruma dair çalışmalar için gerekli olan arşivler, arşiv katalogları, defter serileri ve biyografi kitapları hakkında bilgi verdiler ve konuyla ilgili geniş bir kaynakça sundular.

Türkiye'deki Fıkıh çalışmalarını konu edinen bu sayıların söyleşileri Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Prof. Dr. M. Akif Aydın, Dr. Ali Bardakoğlu, Prof. Dr. İbrahim Çalışkan, Prof. Dr. Orhan Çeker ve Prof. Dr. Hamdi Döndüren gibi

sahanın öncü isimleriyle gerçekleştirildi. Söyleşilerde değerli hocalarımızın akademik çalışmalarının seyrini, Türkiye'deki ve dünyadaki fıkıh çalışmaları üzerine düşüncelerini, kazanımlar, sorunlar ve öneriler çerçevesinde bugünkü ve gelecekteki fıkıh çalışmalarının gidişatı üzerine görüşlerini bulacaksınız. Elinizdeki *Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh - Osmanlı Dönemi II* sayısında Prof. Dr. M. Akif Aydın ile yapılan söyleşiyi okuyabilirsiniz.

Derginin son kısmında ise Türkiye araştırmaları üzerine Ocak 2014 - Haziran 2014 tarihleri arasında yayınlanan dergi ve makalelerin içeriklerini toplu halde görebileceğiniz bir ek bulacaksınız.

Fıkıh sayılarının Osmanlı dönemiyle ilgili ilk iki cildinde çeşitli nedenlerden ötürü yer verilemeyen, bununla beraber fıkıh literatürü çerçevesinde zikredilmesi gereken bazı alanlar ve türler de bulunmaktadır. Sayının planlama aşamasında gündeme alınmış olmakla birlikte yazıları muhtelif sebeplerle temin edilemeyen bu türden başlıklar arasında özellikle Osmanlı fürû ve usul literatürüne dair genel çalışmalar bulunmaktadır. Bunun sebeplerinden biri, henüz bu alanda envanter çıkarılması düzeyinde bile ciddi araştırma eksikliğinin bulunmasıysa, bir diğeri bu tür çalışmaların Türkiye'de ancak son yıllarda ilgi görmeye başlamış ve hala araştırma yöntemi ve üslûbuna dair yeterli sayıda öncü örneklerin ortaya çıkmamış olmasıdır. Türkiye'deki yazma eserlerin kataloglama ve dijitalleştirilmesinde arzu edilen gelişmelerin ancak son yıllarda başlamasının da bunda etkili olduğunu unutmamak gerekir. Osmanlı fürû ve usûl literatürüne dair genel makalelerin yokluğu yanısıra önemli eserler veren fakihlere, şerh ve haşiye gelenekleri oluşturan eserlere, önemli tartışma konularına ve fakihlerin gündemine dair çalışmalar da yapılamamıştır. Osmanlı'dan günümüze fıkıh eğitimi, yani müderrislerin, kâdıların ve müftîlerin nasıl ve hangi süreçlerden geçerek yetiştiği konusunda da bir yazı bulunmamaktadır. Dolayısıyla *fıkıh* sayılarının Osmanlı dönemiyle ilgili olan ciltlerinin, Türk akademyasında şimdiye değin yapılanlar kadar yapılamayanlar yahut yapılmamış olanlar hakkında da fikir vermesi ve bundan sonraki araştırmaların, alanı kapsamak üzere daha yoğun ve planlı olarak gerçekleştirilmesine katkıda bulunması umulmaktadır.

Bu sayının çıkmasını sağlayan yazarlara, hakemlere, ajans görevlilerine, yayın ve danışma kuruluna teşekkürlerimizi sunuyoruz. Fıkıh sayılarının hazırlanmasında baştan sona gösterdiği gayretten ötürü sayı editörü Doç. Dr. Tuncay Başoğlu'na bilhassa teşekkür ederiz.

Türkiye'de İslami İlimler serisinin *Fıkıh - Cumhuriyet Dönemi I* sayısında görüşmek üzere…

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Türkiye'de İslami İlimler:
Fıkıh
Cumhuriyet Dönemi I

ISSN 1303-9369

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Cilt: 12 • Sayı: 24 • 2014 • Yılda iki defa yayınlanır

Sahibi Bilim ve Sanat Vakfı **Yazı İşleri Müdürü** Salih Pulcu **Editör** Yunus Uğur **ISSN 1303-9369**

Yayın Kurulu

Şevket K. Akar, Yusuf Ziya Altıntaş, Nurullah Ardıç, Serhat Aslaner, Yücel Bulut, Ebubekir Ceylan, Coşkun Çakır, F. Samime İnceoğlu, Abdulhamit Kırmızı, Mustafa Özel, Yunus Uğur, Ali Adem Yörük

Danışma Kurulu

Engin Deniz Akarlı, *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Gökhan Çetinsaya, *T. C. Başbakanlık*
Mehmet Genç, *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Tevfik Güran, *İstanbul Üniversitesi*
Mehmet İpşirli, *Medipol Üniversitesi*
Cemal Kafadar, *Harvard Üniversitesi, ABD*
Mustafa Kara, *Uludağ Üniversitesi*
Kemal Karpat, *Wisconsin Üniversitesi, ABD*
Sabri Orman, *T. C. Merkez Bankası*
Ali Birinci, *Polis Akademisi (Emekli)*
İhsan Fazlıoğlu, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*

Türkçe Redaksiyon Ahmet Özer
İngilizce Redaksiyon Ayşe Tek Başaran
Adres Vefa Cad. No. 48 34134 Vefa İstanbul **Tel** 0212. 528 22 22 pbx **Faks** 0212. 513 32 20
e-mail talid@bisav.org.tr **internet** www.talid.org
Basım Yılı 2017
Grafik Tasarım: Salih Pulcu **Tasarım Uygulama:** Nurgül Orhan
Baskı-Cilt Elma Basım Halkalı Cad. No:162/7 Sefaköy, 34295 Küçükçekmece/İstanbul
Sertifika No: 12058 Tel: 0212 697 30 30

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi uluslararası hakemli bir dergidir. MLA International Bibliography, Index Islamicus, EBSCO Publishing, Turkologischer Anzeiger ve ASOS Index gibi indekslerce taranmaktadır.
Dergiye gönderilen yazılar hakemler tarafından değerlendirilir. Dergide yer alan yazılardan yazarları sorumludur. Dergiye gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez.

@ Yayımlanan çalışmaların bütün hakları *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*'ne aittir. Kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

Cilt 12 | Sayı 24 | 2014

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Türkiye'de İslami İlimler:
Fıkıh
Cumhuriyet Dönemi I
SAYISI

Sunuş 5-8

Türkiye Cumhuriyeti'nde Fıkıh Literatürü: Bir Hasıla 9-126
E. Said KAYA

Türkçe Telif Edilen Fıkıh İlmi/İslam Hukuku Tarihi Çalışmaları 127-145
Kemal YILDIZ - İlyas YILDIRIM - Oğuzkağan DEMİR

Cumhuriyet Dönemi İlmihalleri:
Fıkıh ve Toplumsal İhtiyaç Bakımından Bir Değerlendirme 147-172
Abdullah KAHRAMAN

Son Dönem Fıkıh Usûlü Eserleri 173-195
Sümeyye ONUK

Türkiye'de Mukayeseli Hukuk Çalışmaları 197-230
Tuncay BAŞOĞLU

Ali Bardakoğlu ile Türkiye'de Fıkıh Çalışmaları Üzerine 231-250

İbrahim Çalışkan ile Türkiye'de Fıkıh Çalışmaları Üzerine *251-258*

Türkiye'de İslâm Hukuku Alanında Yapılan Tahkik Çalışmaları *259-281*
Nail OKUYUCU

Türkiye'de Yapılan Fıkıh Tezleri Üzerine Panoramik Bir İnceleme *283-322*
Sevinç BİLDİK

Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Ebû Hanîfe Hakkında Yapılan Fıkhî Çalışmalar *323-357*
Bilal ESEN

Türkiye'de Şâfiî Çalışmaları *359-381*
Soner DUMAN

EK: Ulusal ve Uluslararası Dergilerde Türkiye Araştırmaları Temmuz 2014-Aralık 2014 *383-423*

Sunuş

Türkiye'de İslami İlimler üst başlığıyla bu alanda yapılan çalışmaların hâsılasını ortaya koymayı hedefleyen serimize *Fıkıh* sayıları ile devam ediyoruz. Daha önce *Tefsir ve Kur'an İlimleri*'ni iki cilt halinde, ardından *Hadis* konulu sayıyı tek cilt halinde yayınlamıştık. Ardından bu geniş alanın diğer önemli bir ayağı olan ve dört cilt halinde hazırladığımız *Fıkıh* sayılarının ilk kısmını *Osmanlı Dönemi I* ve *Osmanlı Dönemi II* olarak yayınladık. Şimdi ise *Cumhuriyet Dönemi I* ve *Cumhuriyet Dönemi II* sayılarıyla karşınızdayız. Serinin devamını, hâlihazırda çalışmaları sürdürülen ve yine *Türkiye'de İslami İlimler* üst başlığıyla yayınlanacak olan *Kelam* ve *Tasavvuf* başlıklı sayılar oluşturacak. Bu seride Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde yapılan İslami İlimler çalışmalarının bir envanterinin çıkarılması, bu alanı genel olarak tanımlayabilmek için mevcut çalışmaların değerlendirilmesi, henüz araştırmacıların yeteri kadar ilgisini çekmemiş kaynak ve temaların gündeme getirilmesi ve bu alana katkıda bulunmuş belli başlı kurumsal ve kişisel gayretlerin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

TALİD'in 2005 yılında neşredilen *Türk Hukuk Tarihi* (c. 3, sy. 5) sayısında ağırlıklı olarak Osmanlı hukukunun resmî kaynaklarını teşkil eden literatür işlenmiş; hukuk ve fıkıh tarihi yazımına dair üç makalenin yanısıra Divân-ı Hümâyun kayıtlarının ana defter serileri, klasik dönemdeki kanunnameler, Tanzimat sonrası kanunlaştırma ve kanunnameler (kanunlar, Mecelle, Arazi kanunnamesi), şer'î mahkeme sicilleri ve sakk mecmuaları tanıtılmıştı. Ayrıca fetva literatürü ve başlangıçtan 1600 yılına kadar olan fürû-i fıkıh kitapları literatürü işlendiği gibi, tematik olarak da Osmanlı'da vakıf, ceza hukuku, zimmiler ve kadın konulu çalışmalar yer almıştı. Kurum tanıtımı türünde ise mahkemelere ve merkezî meclislere dair literatür değerlendirilmişti. Elinizdeki *fıkıh* sayılarının Osmanlı dönemiyle ilgili olan ciltlerinde müftî ve müderrislerin müktesebatının temelini oluşturan fıkıh literatürüne ağırlık verilmeye çalışıldı. Bu ciltlerde yer alan makalelerin bir kısmı doğrudan yazma eser kütüphanele-

rinde yapılan araştırmalara, Osmanlı dönemine ait yazma veya matbu şekildeki klasik kaynaklar üzerinde yapılan çalışmalara dayanmaktadır. Kanaatimizce bu çalışmalar, Osmanlı hukuku araştırmalarına dair genel haritanın çıkarılması yolunda büyük bir katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte Osmanlı hukukuna dair henüz tam bir envanterin bile çıkarılamadığını belirtmek gerekir.

Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh sayılarının Cumhuriyet dönemi fıkıh araştırmaları ise yaklaşık son bir asırlık dönemde gerek akademik kurumlarda gerekse bu tür kurumlar dışında Latin alfabesiyle ortaya konulan literatüre yoğunlaşmaktadır. Osmanlı dönemine nispetle çok daha kısa olan Cumhuriyet döneminde, gerek nüfus artışı, okuryazarlığın yaygınlaşması, şehirleşme, gerekse modern yüksek öğretim sisteminin getirdiği akademik üretim zorunluluğu gibi çeşitli sebeplerle fıkıh literatüründe nicelik bakımından bir "patlama" olduğu, fıkıh alanında son otuz - kırk yılda tüm Osmanlı döneminden çok daha fazla çalışma yapıldığı görülmektedir. Ancak nicelik bakımından vaki olan bu durumun nitelik bakımından da geçerli olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

Elinizdeki *Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh - Cumhuriyet Dönemi I* sayısının ilk makalesini, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Fıkıh Literatürü: Bir Hasıla" başlığıyla Eyyüp Said Kaya kaleme aldı. Kaya, Cumhuriyet döneminde fıkıh çalışmalarının hikayesini anlattığı makalesinde 1928'den günümüze bu çalışmaların geçirdiği safhaları, tartışmaların ve literatürün arkasında yatan saikleri inceliyor, fıkıh literatürü ile İslamcılık arasındaki yoğun ilişkiye değiniyor, geldiğimiz noktada alanla -ve özellikle fıkhî olanın sınırlarını yeniden tanımlamakla- ilgili "içeriden" eleştiriler ortaya koyuyor, yapılmasını gerekli gördüğü yeni çalışmalara işaret ediyor.

Sayının ikinci makalesini "Türkçe Telif Edilen Fıkıh İlmi/İslam Hukuku Tarihi Çalışmaları" başlığıyla Kemal Yıldız, İlyas Yıldırım, Oğuzkağan Demir ortaklaşa kaleme aldılar. Çalışmada fıkıh ilmi/İslam hukuku tarihi yazımının ortaya çıkışına kısaca temas edilmesinin ardından toplamda yirmi üç telif eser özet bir şekilde tanıtılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Abdullah Kahraman "Cumhuriyet Dönemi İlmihalleri: Fıkıh ve Toplumsal İhtiyaç Bakımından Bir Değerlendirme" başlıklı yazısında, Müslümanların günlük dini pratiklerine dair toplu bilgi verme yanında yazıldıkları dönemlerin dini ihtiyaçları hakkında da fikir veren ilmihal kitaplarını Cumhuriyet Dönemi bağlamında ele aldı. Toplumun dinî pratiklere dair ihtiyaçlarının ilmihallere yansıması ile dinî anlayışlardaki bakış ve zihniyet değişimini de ilmihallerden takip etmek mümkündür. Bu çalışma bir önceki sayıda (*Fıkıh - Osmanlı Dönemi II*) yayımlanan "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İlmihal Literatürü (1839-1922)" başlıklı makaleyle birlikte değerlendirildiğinde son iki yüzyılda Türkiye'de büyük bir yükseliş yaşayan ilmihal literatürü hakkında genel bir fikir edinilecektir.

Sümeyye Onuk "Son Dönem Fıkıh Usûlü Eserleri" başlıklı makalesinde Tanzimattan günümüze kadar Türkçe'de oluşan fıkıh usûlü literatürünü iki dönem halinde inceledi. Onuk, evvela yoğun biçimde kanunlaştırma faaliyetlerine bağlı olarak kurulan yükseköğretim kurumları, buralarda görev alan hocalar ve onların telif ettiği eserleri incelediği Tanzimat'tan Cumhuriyet dönemine kadar devam eden süreci, ardından ise fıkıh ve fıkıh usûlünün artık mer'î hukukta karşılığının bulunmadığı, İslâmî eğitim veren kurumlarda ders kitabı ihtiyacını karşılamak amacıyla eserlerin telif edildiği Cumhuriyet'ten günümüze kadar gelen süreci ele aldı.

Tuncay Başoğlu "Türkiye'de Mukayeseli Hukuk Çalışmaları" başlıklı makalesinde Osmanlı son döneminden günümüze Türkiye'de mukayeseli hukuk çalışmaları kapsamında ele alınabilecek akademik çalışmalara dair değerlendirmelerde bulundu. Makale, hukuk alanında Batılılaşma çabalarının gerçek anlamda mukayeseli hukuk çalışmalarına imkan vermediğine, gerek kurumlaşma, gerek yayın, gerekse müfredat açısından alanın son derece zayıf kaldığına/bırakıldığına dikkat çekmektedir. Bu çerçevede hukuk eğitimi müfredatında fıkha mukayeseli hukuk çalışmaları çerçevesinde dahi yer verilmesine iyi gözle bakılmamış, daima kendisinden korkulan ve kaçınılan bir alan olarak görülmüştür. Bu tür bir yaklaşımın sonucu olarak mukayeseli hukuk alanı zayıf, çoğunlukla seçmeli ders olarak kendisine yer bulabilen ve Kara Avrupa hukuku literatürüne ve bakış açısına bağımlı bir alan olarak var olagelmiştir.

"Türkiye'de İslâm Hukuku Alanında Yapılan Tahkik Çalışmaları" başlıklı makalesinde Nail Okuyucu akademik düzeydeki ilahiyat araştırmalarında oluşan ciddi birikimin önemli bir parçasını oluşturan tahkik çalışmalarını inceledi. Çalışmasında öncelikle Türkiye'de İslâm hukuku alanında hazırlanmış tahkik çalışmalarının bir listesini sunan Okuyucu, ardından bu çalışmalar üzerinden elde edilen tespitlerden hareketle değerlendirmelerde bulundu.

Sevinç Bildik, 1923-2013 yılları arasında Türkiye'de yapılmış lisansüstü düzeydeki fıkıh tezlerinin bir panoramasını sunmayı amaçladığı "Türkiye'de Yapılan Fıkıh Tezleri Üzerine Panoramik Bir İnceleme" başlıklı çalışmasında konuyu iki boyutta ele aldı. Bildik öncelikle istatistiki olarak yıllara, araştırmacılara, kurumlara, danışmanlara göre fıkıh tezlerinin dağılımını sundu ve tezlerin sayısal olarak yoğunlaştığı dönemler hakkında bir fotoğraf çekti. İkinci olarak ise fıkıh tezlerini konuları itibariyle dört temel ilgi alanı içinde bir tasnife tabi tutarak yoğunluk derecelerine göre örneklendirdi.

Cumhuriyete geçişten sonra Ebû Hanîfe hakkında ortaya konan fıkıh çalışmalarını incelediği "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Ebû Hanîfe Hakkında Yapılan Fıkhî Çalışmalar" başlıklı yazısında Bilal Esen, Hanefî mezhebinin yayıldığı bölgelerden biri olması sebebiyle bu coğrafya için özel bir değer taşıyan

Ebû Hanîfe'ye Cumhuriyete geçişten sonra gösterilen ilginin boyutlarını tespit etmeyi ve bu konuda ortaya konmuş çalışmaları değerlendirmeyi amaçladı.

Sayının "Türkiye'de Şâfiî Çalışmaları" başlıklı son makalesinde Soner Duman, bir fıkıh mezhebinin kurucusu olmasının ötesinde İslâm düşüncesi üzerinde önemli etkileri bulunan bir şahsiyet olan İmam Şâfiî üzerine Türkiye'de ve yurtdışında son dönemlerde artan akademik çalışmalar yanında, Türkçeye tercüme edilen eserler hakkında bilgiler verirken, aynı zamanda karşılaştırma, değerlendirme ve tekliflerde bulundu.

Türkiye'deki Fıkıh çalışmalarını konu edinen sayıların söyleşileri Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. M. Akif Aydın, Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, Prof. Dr. İbrahim Çalışkan, Prof. Dr. Orhan Çeker ve Prof. Dr. Hamdi Döndüren gibi sahanın öncü isimleriyle gerçekleştirildi. Söyleşilerde değerli hocalarımızın akademik çalışmalarının seyrini, Türkiye'deki ve dünyadaki fıkıh çalışmaları üzerine düşüncelerini, kazanımlar, sorunlar ve öneriler çerçevesinde bugünkü ve gelecekteki fıkıh çalışmalarının gidişatı üzerine görüşlerini bulacaksınız. Elinizdeki *Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh - Cumhuriyet Dönemi I* sayısında Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ve Prof. Dr. İbrahim Çalışkan ile yapılan söyleşileri okuyabilirsiniz.

Derginin son kısmında ise Türkiye araştırmaları üzerine Temmuz 2014 -Aralık 2014 tarihleri arasında yayınlanan dergi ve makalelerin içeriklerini toplu halde görebileceğiniz bir ek bulacaksınız.

Bu sayının çıkmasını sağlayan yazarlara, hakemlere, ajans görevlilerine, yayın ve danışma kuruluna teşekkürlerimizi sunuyoruz. Fıkıh sayılarının hazırlanmasında baştan sona gösterdiği gayretten ötürü sayı editörü Doç. Dr. Tuncay Başoğlu'na bilhassa teşekkür ederiz.

Türkiye'de İslami İlimler serisinin *Fıkıh - Cumhuriyet Dönemi II* sayısında görüşmek üzere…

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Türkiye'de İslami İlimler:
Fıkıh
Cumhuriyet Dönemi II

ISSN 1303-9369

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Cilt: 13 • Sayı: 25-26 • 2015 • Yılda iki defa yayınlanır

Sahibi Bilim ve Sanat Vakfı **Yazı İşleri Müdürü** Salih Pulcu **Editör** Yunus Uğur **ISSN 1303-9369**

Yayın Kurulu

Şevket K. Akar, Yusuf Ziya Altıntaş, Nurullah Ardıç, Serhat Aslaner, Yücel Bulut, Ebubekir Ceylan, Coşkun Çakır, F. Samime İnceoğlu, Abdulhamit Kırmızı, Mustafa Özel, Yunus Uğur, Ali Adem Yörük

Danışma Kurulu

Engin Deniz Akarlı, *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Gökhan Çetinsaya, *T. C. Başbakanlık*
Mehmet Genç, *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Tevfik Güran, *İstanbul Üniversitesi*
Mehmet İpşirli, *Medipol Üniversitesi*
Cemal Kafadar, *Harvard Üniversitesi, ABD*
Mustafa Kara, *Uludağ Üniversitesi*
Kemal Karpat, *Wisconsin Üniversitesi, ABD*
Sabri Orman, *T. C. Merkez Bankası*
Ali Birinci, *Polis Akademisi (Emekli)*
İhsan Fazlıoğlu, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*

Türkçe Redaksiyon Ahmet Özer
İngilizce Redaksiyon Ayşe Tek Başaran
Adres Vefa Cad. No. 48 34134 Vefa İstanbul **Tel** 0212. 528 22 22 pbx **Faks** 0212. 513 32 20
e-mail talid@bisav.org.tr **internet** www.talid.org
Basım Yılı 2017
Grafik Tasarım: Salih Pulcu **Tasarım Uygulama:** Nurgül Orhan
Baskı-Cilt Elma Basım Halkalı Cad. No:162/7 Sefaköy, 34295 Küçükçekmece/İstanbul
Sertifika No: 12058 Tel: 0212 697 30 30

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi uluslararası hakemli bir dergidir. MLA International Bibliography, Index Islamicus, EBSCO Publishing, Turkologischer Anzeiger ve ASOS Index gibi indekslerce taranmaktadır.
Dergiye gönderilen yazılar hakemler tarafından değerlendirilir. Dergide yer alan yazılardan yazarları sorumludur. Dergiye gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez.

@ Yayımlanan çalışmaların bütün hakları *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*'ne aittir. Kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

Cilt 13 | Sayı 25-26 | 2015

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Türkiye'de İslami İlimler:
Fıkıh
Cumhuriyet Dönemi II
SAYISI

Sunuş 5-8

Yeni Zamanlarda Fetvaya Ne Oldu?
Günümüz Fetvalarında Görülen Bazı Yöntem Sorunları 9-36
Ahmet YAMAN

Kuruluşundan Günümüze Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Fetva Siyaseti 37-74
Mustafa Bülent DADAŞ

Türkiye'de İslam İktisadı ve Finansı Literatürü 75-138
Abdullah DURMUŞ - Abdullah KOÇDOĞAN - Necmeddin GÜNEY

İslam İktisat Felsefesi ve Teorisi Literatürü: Eleştirel Bir Değerlendirme 139-163
İsmail CEBECİ

İslam Ekonomisinde Ticaret, İş ve Ortaklık Usulleri 165-181
Suna AKTEN ÇÜRÜK

Orhan Çeker ile Türkiye'de Fıkıh Çalışmaları Üzerine 183-195

Hamdi Döndüren ile Türkiye'de Fıkıh Çalışmaları Üzerine 197-207

Türkiye'de Klasik Fıkıh Eserlerinin Tercümeleri *209-244*

Soner DUMAN

Fıkıh Sempozyumları *245-255*

Mehmet BOYNUKALIN

Geleneğin Unuttuğu Yeni Zamanların İstismar Ettiği Bir Âlim: Şâtıbî *257-277*

Ahmet YAMAN

Ömer Nasuhi Bilmen ve **Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu** *279-291*

Talip TÜRCAN

Cumhuriyet Dönemi İslamî İlimler Literatüründe Selefîlik ve İbn Teymiyye Çizgisi: Başlangıç Mülahazaları *293-320*

Muhammed Usame ONUŞ

Bülent Uçar, **Recht als Mittel zur Reform von Religion und Gesellschaft. Die türkische Debatte um die Scharia und die Rechtsschulen im 20. Jahrhundert** *321-339*

Muhammed İkbal İMAMOĞLU

EK: Ulusal ve Uluslararası Dergilerde Türkiye Araştırmaları Ocak 2015-Aralık 2015 *341-418*

Sunuş

Türkiye'de İslami İlimler üst başlığıyla bu alanda yapılan çalışmaların hâsılasını ortaya koymayı hedefleyen serimize *Fıkıh* sayıları ile devam ediyoruz. Daha önce *Tefsir ve Kur'an İlimleri*'ni iki cilt halinde, ardından *Hadis* konulu sayıyı tek cilt halinde yayınlamıştık. Ardından bu geniş alanın diğer önemli bir ayağı olan ve dört cilt halinde hazırladığımız *Fıkıh* sayılarının ilk kısmını *Osmanlı Dönemi I* ve *Osmanlı Dönemi II* olarak yayınladık. Şimdi ise *Cumhuriyet Dönemi I* ve *Cumhuriyet Dönemi II* sayılarıyla karşınızdayız. Serinin devamını, hâlihazırda çalışmaları sürdürülen ve yine *Türkiye'de İslami İlimler* üst başlığıyla yayınlanacak olan *Kelam* ve *Tasavvuf* başlıklı sayılar oluşturacak. Bu seride Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde yapılan İslami İlimler çalışmalarının bir envanterinin çıkarılması, bu alanı genel olarak tanımlayabilmek için mevcut çalışmaların değerlendirilmesi, henüz araştırmacıların yeteri kadar ilgisini çekmemiş kaynak ve temaların gündeme getirilmesi ve bu alana katkıda bulunmuş belli başlı kurumsal ve kişisel gayretlerin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

TALİD'in 2005 yılında neşredilen *Türk Hukuk Tarihi* (c. 3, sy. 5) sayısında ağırlıklı olarak Osmanlı hukukunun resmî kaynaklarını teşkil eden literatür işlenmiş; hukuk ve fıkıh tarihi yazımına dair üç makalenin yanısıra Divân-ı Hümâyun kayıtlarının ana defter serileri, klasik dönemdeki kanunnameler, Tanzimat sonrası kanunlaştırma ve kanunnameler (kanunlar, Mecelle, Arazi kanunnamesi), şer'î mahkeme sicilleri ve sakk mecmuaları tanıtılmıştı. Ayrıca fetva literatürü ve başlangıçtan 1600 yılına kadar olan fürû-i fıkıh kitapları literatürü işlendiği gibi, tematik olarak da Osmanlı'da vakıf, ceza hukuku, zimmiler ve kadın konulu çalışmalar yer almıştı. Kurum tanıtımı türünde ise mahkemelere ve merkezî meclislere dair literatür değerlendirilmişti. Elinizdeki *fıkıh* sayılarının Osmanlı dönemiyle ilgili ciltlerinde müftî ve müderrislerin müktesebatının temelini oluşturan fıkıh literatürüne ağırlık verilmeye çalışıldı. Bu ciltlerde yer alan makalelerin bir kısmı doğrudan yazma eser kütüphanelerinde yapılan araştırmalara, Osmanlı dönemine

ait yazma veya matbu şekildeki klasik kaynaklar üzerinde yapılan çalışmalara dayanmaktadır. Kanaatimizce bu çalışmalar, Osmanlı hukuku araştırmalarına dair genel haritanın çıkarılması yolunda büyük bir katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte Osmanlı hukukuna dair henüz tam bir envanterin bile çıkarılamadığını belirtmek gerekir.

Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh sayılarının Cumhuriyet dönemi fıkıh araştırmaları ise yaklaşık son bir asırlık dönemde gerek akademik kurumlarda gerekse bu tür kurumlar dışında Latin alfabesiyle ortaya konulan literatüre yoğunlaşmaktadır. Osmanlı dönemine nispetle çok daha kısa olan Cumhuriyet döneminde, gerek nüfus artışı, okuryazarlığın yaygınlaşması, şehirleşme, gerekse modern yüksek öğretim sisteminin getirdiği akademik üretim zorunluluğu gibi çeşitli sebeplerle fıkıh literatüründe nicelik bakımından bir "patlama" olduğu, fıkıhla alanında son otuz – kırk yılda tüm Osmanlı döneminden çok daha fazla çalışma yapıldığı görülmektedir. Ancak nicelik bakımından vaki olan bu durumun nitelik bakımından da geçerli olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

Elinizdeki *Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh – Cumhuriyet Dönemi II* sayısının ilk makalesini, "Yeni Zamanlarda Fetvaya Ne Oldu? Günümüz Fetvalarında Görülen Bazı Yöntem Sorunları" başlığıyla Ahmet Yaman kaleme aldı. Yaman, fetva verme yeterliliğini taşıyan müftîlerce deruhte edilen fetva verme işleminin, belli usûl, ilke ve kurallara tâbi olmasına karşın özellikle modern dönemde ilgili usûl ve kurallarla bağdaşmayan iftâ faaliyetlerinin söz konusu olmasından hareketle hazırladığı çalışmasında günümüz fetvalarında görülen bazı yöntem sorunlarını sekiz alt başlıkta inceledi.

Sayının "Kuruluşundan Günümüze Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Fetva Siyaseti" başlıklı ikinci makalesinde Mustafa Bülent Dadaş, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dinî konularda en yüksek karar ve danışma organı olan Din İşleri Yüksek Kurulu'nu, tarihçesi, yapısı, görevleri, verilen fetva ve kararların türleri, Kurul'a intikal eden sorular, fetva verirken takip edilen usul vb. konuları içerecek şekilde çeşitli yönleriyle tanıtırken, kurul hakkında yapılan çalışmaları ve bu alanda oluşan literatürü de ele aldı.

Türkiye'deki İslam iktisadı literatürünü değerlendirmeye yönelik olarak hazırlanan ortak bir çalışmanın ilk ürünü Abdullah Durmuş, Necmeddin Güney ve Abdullah Koçdoğan'ın kaleme aldıkları "Türkiye'de İslâm İktisadı ve Finansı Literatürü" başlıklı makale oldu. Bu çalışma iktisat, ilâhiyat ve hukuk başta olmak üzere birçok disiplinin ortak çalışma alanı olan ve günümüzde Türkiye'de üzerine yazılan eserlerin sayısının hızla arttığı, ayrıca son dönemlerde yüksek öğretim bünyesinde müstakil lisans ve lisans üstü programların açıldığı İslâm iktisadı ve İslâmî finans alanındaki literatüre genel bir bakış sunmaktadır. Türkiye'de genel olarak İslâm iktisadı alanında özel olarak da, para, finans ve sigorta konularında kaleme alınmış çalışmaları kapsayan makalede aynı zamanda İslâm iktisadı ala-

nında yabancı dillerde yayınlanmış ve Türkçeye tercüme edilmiş çalışmalar da konularına göre ele alınmıştır. Türkiye'deki İslam iktisadı literatürünü değerlendirmeye yönelik ortak çalışmanın diğer bir ürünü olan "İslam İktisat Felsefesi ve Teorisi Literatürü: Eleştirel Bir Değerlendirme" başlıklı makalesinde İsmail Cebeci, Türkiye'de İslam iktisat felsefesi ve teorisi alanında son 50 yılda ortaya çıkan yerli literatürü ele aldı. Cebeci'nin çalışması İslam iktisadı bağlamında İslam iktisat felsefesi ve teorisi, İslam iktisadının prensipleri ve esasları, temel yaklaşım ve değerlendirmeler, kuramlar, modeller, kaynaklar, İslam iktisadının ahlakî esasları, modern iktisat eleştirileri, İslam iktisadı ile modern iktisat mukayesesi, kalkınma ve verimlilik gibi konular üzerine öne çıkan çalışmaların değerlendirmelerini içeriyor. Suna Akten Çürük ise Türkiye'deki İslam iktisadı literatürünü değerlendiren ortak çalışmaya sunduğu "İslam Ekonomisinde Ticaret, İş ve Ortaklık Usulleri" başlıklı makalesinde İslâmî bir ekonomik yapının temelini teşkil eden ticaret, iş ve ortaklık usullerini konu edinen Türkçe literatürü inceledi.

Soner Duman "Türkiye'de Klasik Fıkıh Eserlerinin Tercümeleri" başlıklı makalesinde İbn Âbidîn (v. 1252) dönemine kadar Arapça yazılmış klasik fıkıh ve usul eserleri içinden Cumhuriyet dönemi boyunca Türkçeye çevrilmiş olanları liste halinde sunarak yapılan tercümeleri üslup, metot ve tercüme teknikleri açısından değerlendirdi.

"Fıkıh Sempozyumları" başlıklı yazıda Mehmet Boynukalın, Cumhuriyet döneminde yapılan fıkıh sempozyumlarını ve bu sempozyumlarda ele alınan konuları fıkıh usulü, füru ve fıkıh tarihi olarak üç bölümde ele aldı.

Talip Türcan "Ömer Nasuhi Bilmen ve *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*" başlığıyla Osmanlı son dönemi ve Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda yaşamış, bu dönemde hukuk alanındaki dönüşümlere şahit olmuş bir âlim olan Ömer Nasuhi Bilmen ile İslam hukuku, mukayeseli hukuk ve Türk hukuk tarihi bakımından Türkiye'de bir ilk başvuru kaynağı olan eseri *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu* üzerine bir tanıtım yazısı kaleme aldı.

Muhammed Usame Onuş "Cumhuriyet Dönemi İslamî İlimler Literatüründe Selefîlik ve İbn Teymiyye Çizgisi: Başlangıç Mülahazaları" başlıklı makalesinde selefîlik kavramı, Cumhuriyet Türkiye'sine tesirleri, selefî iddiaları gündeminde tutan şahıs ve çevrelerin kendilerini dayandırma eğiliminde olduğu İbn Teymiyye çizgisi, akademik çalışmalarda konunun ele alınma biçimi ve yoğunluğu gibi meseleleri ele aldı. Onuş ayrıca Türkiye'de çok partili hayattan sonra ortaya çıkan ve selefî etkinin görüldüğü çevre ve yayınlar hakkında bilgi verirken, bu etkinin bir sonucu olarak kabul edilebilecek İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye tercümelerini değerlendirdi.

Sayının son yazısında Muhammed İkbal İmamoğlu, Bülent Uçar'ın *Recht als Mittel zur Reform von Religion und Gesellschaft. Die türkische Debatte um die Scharia und die Rechtsschulen im 20. Jahrhundert* [Dini ve Toplumu Reforme

Etmenin Aracı Olarak Hukuk: Şeriat ve Mezhepler Konusu Etrafında 20. Yüzyılda Türkler Arasında Yaşanan Tartışmalar] başlığıyla Almanya'da yayınlanan kitabını tanıttı ve değerlendirmelerde bulundu.

Türkiye'deki Fıkıh çalışmalarını konu edinen sayıların söyleşileri Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. M. Akif Aydın, Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, Prof. Dr. İbrahim Çalışkan, Prof. Dr. Orhan Çeker ve Prof. Dr. Hamdi Döndüren gibi sahanın öncü isimleriyle gerçekleştirildi. Söyleşilerde değerli hocalarımızın akademik çalışmalarının seyrini, Türkiye'deki ve dünyadaki fıkıh çalışmaları üzerine düşüncelerini, kazanımlar, sorunlar ve öneriler çerçevesinde bugünkü ve gelecekteki fıkıh çalışmalarının gidişatı üzerine görüşlerini bulacaksınız. Elinizdeki *Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh - Cumhuriyet Dönemi II* sayısında Prof. Dr. Orhan Çeker ve Prof. Dr. Hamdi Döndüren ile yapılan söyleşileri okuyabilirsiniz.

Derginin son kısmında ise Türkiye araştırmaları üzerine Ocak 2015 - Aralık 2015 tarihleri arasında yayınlanan dergi ve makalelerin içeriklerini toplu halde görebileceğiniz bir ek bulacaksınız.

Bu sayının çıkmasını sağlayan yazarlara, hakemlere, ajans görevlilerine, yayın ve danışma kuruluna teşekkürlerimizi sunuyoruz. Fıkıh sayılarının hazırlanmasında baştan sona gösterdiği gayretten ötürü sayı editörü Doç. Dr. Tuncay Başoğlu'na bilhassa teşekkür ederiz.

Türkiye'de İslami İlimler serisinin *Kelam* sayılarında görüşmek üzere…

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi